

Repliek

Hennie Boeije*

Reinoud Bosch is grondig te werk gegaan en heeft voor het schrijven van zijn recensie niet alleen mijn Engelstalige boek *Analysis in qualitative research* gelezen, maar het ook nog eens vergeleken met mijn Nederlandse boek *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. De veranderingen en toevoegingen zijn door hem op een rij gezet. Het Engelse boek is dan ook geen (letterlijke) vertaling. De kern van de boodschap over kwalitatieve analyse is gelijk gebleven, maar er is wel sprake van vernieuwing, zoals de aandacht voor focusgroepen en visuele onderzoeksgegevens, en voortdurend leren zoals op het terrein van ethiek, de aard van de bevindingen van kwalitatief onderzoek en het gebruik ervan in de praktijk. De recensie zit zo vol elementen en waardevolle suggesties dat ik er een aantal uitpik. Mijn boeken zijn leerboeken. Ik schrijf ze om studenten en onderzoekers uit te leggen hoe ze hun onderzoek zouden kunnen aanpakken en om hen van nuttige instrumenten te voorzien. Vanuit die concrete invalshoek heb ik geschreven over ethiek bijvoorbeeld. Heel vaak word ik in mijn professionele praktijk geconfronteerd met niet-geanonimiseerde transcripten en onderzoekjes waarvan de lasten voor participanten groter zijn dan de baten. Daar wil ik studenten en onderzoekers bewust van maken en dus schrijf ik over risico's voor participanten. Zij zijn degenen die tegen nodeloze schade beschermd dienen te worden. Ook zie ik welke eisen medisch-ethische commissies stellen aan onderzoek en hoe kwalitatieve onderzoekers proberen hierop een antwoord te geven. Overigens ben ik het niet met Bosch eens dat ik ethiek eng heb gedefinieerd. In een opdracht behorend bij het hoofdstuk wordt onderzoekers gevraagd alle belanghebbenden te inventariseren en na te denken over de gevolgen die het onderzoek voor hen kan hebben. Er is een paragraaf over de stress die kwalitatief onderzoek teweeg kan brengen bij de onderzoekers en daarnaast kijk ik niet alleen naar ethische aspecten van dataverzameling, maar ook naar die van data-analyse en rapporteren. Dat laatste doet bijna niemand.

Voor wat betreft het gebruik van de begrippen open, axiaal en selectief coderen sta ik natuurlijk op de schouders van schrijvers van klassiekers, zoals Strauss, Schatzman, Glaser en Becker en in Nederland Maso, Smaling en Wester. Voor mij organiseren de drie vormen van coderen het analyseproces en wel zo dat ik het ook anderen kan uitleggen. In open coderen kijk je welke bomen je allemaal tegenkomt in het bos – beuken, eiken, dennen en sparren – bij axiaal coderen focus je op afzonderlijke boomgroepen – naaldbomen – en bij selectief coderen kijk je of je een vernieuwend bos kunt creëren. Allereerst vragen onderzoekers wanneer ze bijvoorbeeld de fase van open codering kunnen afsluiten. Dat moment breekt aan

* Hennie Boeije is universitair hoofddocent bij de vakgroep Methoden en Statistiek van de Sociale Faculteit aan de Universiteit Utrecht. Haar expertise ligt op het terrein van kwalitatief onderzoek, kwalitatieve syntheses en mixed methods-onderzoek. E-mail: h.boeije@uu.nl.

wanneer nieuwe dataverzameling geen nieuwe thema's of concepten meer aanreikt (je komt geen nieuwe bomen meer tegen). Zie hier een vrij concrete invulling van verzadiging. Zo kun je mijns inziens ook verzadiging behandelen in het axiaal en selectief coderen respectievelijk wanneer de inhoud van een concept en de relaties tussen concepten helder zijn. Axiaal coderen is lastig omdat de term ons niet zoveel zegt en daardoor niet beklijft. Ik vind *focused coding* duidelijk maken dat de aandacht bij axiaal coderen is gefocust op een specifiek concept. Bij selectief coderen gaat het om het vinden van patronen en relaties tussen concepten en dat heet ook wel theoretiseren, vandaar theoretisch coderen.

Bosch is op zoek naar de wortels en de betekenis van bepaalde termen (zoals coderen, verzadiging en theoretische selectie) en ik gebruik ze voor degenen voor wie dit alles een nieuwe ervaring is. Dit doet zich ook voelen bij de onderliggende principes van het door mij beschreven analyseproces: analytische inductie, constante vergelijking en theoretische selectie. Nadenken over de onderzoeksgegevens is in kwalitatief onderzoek verschrikkelijk belangrijk en deze drie principes nodigen uit tot nadenken, ook al zijn ze zelf abstract. Analytische inductie nodigt uit tot denken in hypothesen, constante vergelijking maakt je alert voor verschillen en overeenkomsten in en tussen bronnen en theoretische selectie laat je parallellen zien tussen bestaande theorieën en je eigen onderzoek. Dat vind ik belangrijker dan exact uit te leggen waar een bepaald principe of begrip vandaan komt. Ik vrees dat ik dan mijn lezers allang kwijt ben.

De vernieuwing in het Engelstalige boek zit hem wat mij betreft vooral in de aandacht voor heuristieken en voor de uitkomsten van kwalitatief onderzoek. Met heuristieken bedoel ik alle denk- en hulpmiddelen om vanuit de uiteengelegde onderzoeksgegevens te komen tot de uiteindelijke bevindingen. Dat is en blijft de lastigste fase van kwalitatief onderzoek. Wat mij betreft staan deze denk- en hulpmiddelen naast de techniek van het coderen. Coderen is wel de belangrijkste techniek, maar mijn advies is om daarnaast ook andere technieken te gebruiken. Ik zou trouwens niet weten waarom je een proces niet kwijt kunt in een hiërarchische codeboom, zoals Bosch schetst. In het voorbeeld van de veteranen gaat het om het normale leven, de militaire uitzending, traumatische gebeurtenissen, thuiskomen en verwerken en deze kunnen prima in een codeboom worden ondergebracht.

Als schrijver probeer je een bepaalde boodschap over te brengen, maar keer op keer merk ik dat de lezers er hun eigen verhaal van maken. Dat verhaal is onder meer afhankelijk van de aanwezige kennis, van het doel waarmee het boek wordt bestudeerd en van het eigen onderzoeksproject. Reinoud Bosch zoekt vanuit zijn filosofische achtergrond naast de al genoemde onderwerpen naar onder meer abductie en intersubjectiviteit en die vindt hij onvoldoende behandeld. Opvallend vind ik dat hij mijn boek(en) vaak vergelijkt met het boek van Charmaz. Laat ik een kleine anekdote vertellen. Toen ik het voorstel voor het Engelse boek indiende bij de uitgever vroegen ze mij zes 'concurrerende' boeken te noemen en aan te geven waarin het voorgestelde boek zou verschillen (lees: beter zou zijn). Het boek van Charmaz is een uitstekend boek, maar het grote nadeel vind ik dat ze terugkijkt op veertig jaar geschiedenis van de gefundeerde-theoriebenadering inclusief alle conflicten, coalities en compromissen. Heel interessant, maar veel

onderzoekers zitten hier niet op te wachten. Velen zijn nieuw in het veld en kunnen de argumenten niet op waarde schatten, ze hebben er de tijd niet voor, ze zijn niet gebaat bij de ontwikkeling van een bepaalde term (denk alleen al aan code, thema, patroon, concept en bijvoorbeeld aan alle stromingen, tradities, benaderingen en aanpakken) en ze willen richtlijnen en zekerheid voor de uitvoering van hun eigen onderzoek.

Wat ik probeer is om onderzoekers behulpzaam te zijn met het starten en succesvol afronden van hun onderzoek. Mijn eigen zoektocht is daarbij richtinggevend en ik merk dat onderzoekers zijn geholpen met mijn lezing van de literatuur en met mijn ervaringen. Dat het altijd beter kan, besef ik terdege en wanneer ik het Nederlandstalige boek zal herzien, zal ik dankbaar gebruik maken van de feedback van Bosch.